

BOKELJSKI KALEIDOSKOP

NVF Čano Koprivica finansirala je izdvanje jedne nesvakidašnje monografije koja donosi neke romantične, zaboravljene, ali i neke nepoznate činjenice o svemu onome što autor, dr Veselin Kljajić doživljava kao Boku. Dr Ratko Božović o ovoj knjizi piše:

“Integralne verzije tekstova objavljenih u periodu od 1995.do 2002. godine, Veselin Kljajić je sabrao u prirodno zajedništvo, u celinu koja ima unutrašnju koheziju koja nije nastala samo zbog tematske bliskosti ovih tekstova već mnogo više zbog autorovog usaglašenog posmatranja mediteranskog sveta. U stvaranju slike toga sveta bila je odlučujuća autorova percepcija, njegov senzibilitet i sistem vrednosti. Dvanaest zasebnih celina, žanrovski različitih, sačinjenih od devet reportaža i tri intervju portreta čine jedinstvenu storiju. I pore toga što je svaki tekst zaokružena celina, autor je njihovim odabirom, redosledom u knjizi, ali i grafičkom opremom, od dizajna do vrhunske fotografije, sačinio zaokruženu priču o Boki Kotorskoj. O njenim gradovima, crkvama i katedralama, trgovima, ljudima, istoriji, sadašnjosti, rizničkom blagu i kulturnoj baštini svedoče oni koji to najbolje poznaju. U rekonstrukciji prošlih vremena, autoru je od velike pomoći bila istorijska i kulturno-umetnička građa, verodostojnost arhivskih dokumenata. Istorija, prošlost i sudbina Kotora, Perasta i Herceg - Novog prepleću se sa vremenom sadašnjim. U ovom Kljajićevom bezmalo “sentimentalnom putovanju” ukršta se, u stvari, sećanje sa zaboravom, tradicija sa modernitetom, neminovnost prolaznosti i lekovitost pamćenja.

U nastojanju da što bolje približi mozaik vekova, istorijsko nasleđe, boje, mirise i ukuse, duh i dušu Boke, ne slučajno, autor je upriličio nekoliko važnih razgovora. U Herceg - Novom, tom primorskom biser- gradu, nalazi se čudesan kontinent koji se zove se Vojo Stanić. On je gotovo veći od ovog grada. Od davnina u njemu su obitavali najčuveniji naši umetnici. Dovoljno je pomenuti Petra Petrovića Njegoša i Ivu Andrića. Danas je tamo najdominantnija stvaralačka ličnost Vojo Stanić. Bez njega se ne može ni zamisliti identitet ovog grada, niti njegova duhovna vertikala i stvaralačka poenta. Od 1951. godine, Stanić živi u Herceg –Novom. Tamo je u čuvenoj Umetničkoj školi predavao vajarstvo, za koje se vezuje njegovo prvobitno akademsko zvanje. Priča se da je znao da uđe u učionicu kroz prozor. Izgleda da je ubrzo shvatio da je slikarstvo njegova stvaralačka opsesija i zato mu se trajno i svakodnevno posvetio.

Stanić ne voli da putuje. Crno vino je njegov omiljeni napitak. Jedrenjem umetnik daje oduške svojoj mediteranskoj duši. Tu su njegove originalne i neočekivane meditacije. Stanić je posve osobena ličnost. To je potvrdio, još jedanput, u razgovoru sa Veselinom Kljajićem. On ima svoj svet i svoj univerzum. U njemu je prisutna i fantastika i podsvesno i nesvesno i realno i nadrealno. Sve je to prelomljeno kroz njegovo unutrašnje ogledalo. Sve je viđeno njegovim unutrašnjim okom. Na najbolji način se odredio prema sebi u svom ogledu o dokolici. On dokolicu doživljava kao uslov za stvaralaštvo, kao formu stvaralačke tišine. Ona mu je omogućila "bjekstvo u slikarstvo". U njoj se najpotpunije približava ritmu svoje prirode, svom bioritmu. U neposrednoj vezi s dokolicom su i njegova tihovanja, ali i njegove radosti i uzbuđenja. Njegova antidosada. Sve što čini udar na ništavilo dosade i prazninu trivijalnog življenja. Slikar je graditelj humora, iskričavih i iskošenih likovnih prizora. Pored toga, Stanić smatra da je slikarstvo "naslikana muzika" ali i poezija. On kaže: "Slikarstvo ima tonove, ima harmonije, ima ritam, a sve to ima muzika. Ili poezija". To je dovoljno za umetničku sintezu i umetnički doživljaj, za snažnu proživljenost. Sve je to prisutno u njegovom slikarstvu. Stanić je šarmantan, duhovit, inteligentan, nenametljiv i spontan kao priroda.

Razgovor sa Milošem Miloševićem imao je drugačiju dramaturgiju. Kljajićeva razučena radoznalost suočila se Miloševićevom renesansnom ličnošću i njegovom neverovatno bogatom biografijom. To je biografija kakva u našoj sredini ne postoji. U naraciji, bez ijedne bore, gotovo da nije bilo neophodno ni postavljati pitanja. Sugestivnost sećanja sledila je životopis bez premca. Njegovim kazivanjem o Kotoru uspostavlja se kontinuitet prošlosti sa sadašnjicom. Posebnu draž ovog kazivanja čini njegovo proživljeno individualno iskustvo: „Nisam hedonista, pre sam asketa. U svakom pogledu. Ja sam i po svom filozofskom određenju koje je najpre hrišćansko – tako usmeren. Osim toga, ne želim ničemu da robujem. Hrani, cigareti. Pušio sam, na primer, ali sam prestao, kada je Irena zbog bolesti morala da prestane. Naime, to je pitanje slobode i odricanja u ime ljubavi. Jer, kada smo sebični? Kada smo suviše slobodni. Nekoga dodirnemo, nekoga povredimo, na nekome ostavimo teške ožiljke. Ili se to desi i nama. Zato se ja u svemu umjeravam. Još od mladosti. I verujem da je to jedan od razloga vitalnosti u mojim godinama. Ali, nemojte to pogrešno razumeti. Ja u svemu uživam. U prirodi recimo, silno uživam. U svojoj bašti (iako tako neurednoj), u kamenim stolovima koje sam napravio, u predmetima koji me okružuju i podsjećaju, u salonu, knjigama, uspomenu, u svojim unucima. Dakle, jedna unutrašnja klima koju kad uspem da uravnotežim – onda me to usrećuje. Sve ponekad kvari jedino taj moj, izgleda previše intenzivan rad." Tako o sebi svedoči gospodin Milošević. Tu je i njegova poenta: "U raskošnoj prirodi Boke, sa brojnom porodicom,

dajući prvenstvo duhovnim vrijednostima, a prepun istraživačkih projekata, proveo sam divan život“. Čitaocu će postati jasno da gospodin Miloš Milošević danas predstavlja sinonim celokupnog katoličkog (mletačkog) nasledja u Boki.. Iz razgovora postaje jasno zašto je ovaj trostruki doktor nauka, poliglota, muzičar, arhivista jedan od najboljih živih poznavalaca ovog dela Jadrana i ujedno doživotni admiral Bokeljske mornarice nezaobilazan konsultant moćnog Vatikana.

U Kljajićevom kaleidoskopu našao se našao se i advokat, gospodin Vladan Lazarević, vlasnik palate Pima u Kotoru, Tre Sorele na Prčanju, palate Bujovića u Perastu i koječega drugog; pandan je Miloševiću, ali u pravoslavnoj verziji. Poreklom iz Raške, preci Lazarevića u Kotor su se doselili u IV veku, u vreme Nemanjića, a u Kotoru su prisutni koliko i palata Pima u kojoj i danas žive. To potvrđuju pouzdani dokumenti na koje autor ove knjige podseća. A pre nego što je usledilo suočavanje sa Vladanom Lazarevićem, Kljajić je zapisao o njegovom ocu: ”Kao bečki đak završio je medicinu i, vrativši se u Kotor, pored svoje prakse, osnovao: glinenu industriju, brodarsko društvo, štampariju, pa čak i list „Boka“, čiji je prvi glavni i odgovorni urednik bio. Ako tome dodate da je bio i bankar, preduzetnik, a na kraju i kraljevski senator – slika o jednom uspešnom, renesansnom čoveku s početka ovog veka – biva potpuna. Stoga je još manje čudno što je jedan od prvih posleratnih, kotorskih advokata upravo njegov sin, gospodin Vladan Lazarević. A ponajmanje što porodica spada u najbogatije i najuglednije u ovom kraju. Valjda i zato palata se (izvorno: Pima) sve češće naziva – Palata Lazarević”. Vladan Lazarević je izrazito obrazovan čovek, poliglota, ličnost sa velikim uticajem u pravoslavnom delu stanovništva, u čijoj se kući i danas okupljaju evropske krunisane glave, naši Karađorđevići, ali i brojno evropsko plemstvo, jer je i nosilac grofovske titule, i kao takav, bio je takođe nezaobilazan sabesednik.

U neposrednom prepoznavanju našla se i gospođa Darinka Matić Marović, koja je očigledno izabrana kao umetnica i kao žena. Ona na svakom mestu svoju životnu i profesionalnu priču oblikuje bojama Boke i Kotora. To je vidljivo i u njenom dijalektu i u svakom njenom nastupu, u njenom okruženju, u svemu što čini u javnom životu i na muzičkoj sceni. To je temelj njenog identiteta i njene ljudske i umetničke složenosti. A kad se pogleda stvaralački opus, profesionalni aktivizam i silovita tvoračka energija ove naše muzičarke, ostaje gotovo nostalgično savremeniku da se upita da li će se u nas ponoviti ovako dinamična stvaralačka ličnost. To kažem zbog toga što je gospođa Darinka Marović bila prva žena dekan i rektor u istoriji Srba, prva žena dirigent, koja će proslaviti horsku muziku širom sveta. COLLEGIUM

MUSICUM je nezamisliv bez njenog imena. To je samo delić njene bogate i stvaralački osmišljene biografije.

Tako su se, eto, na jednom mestu, u Kljajićevom timu odabranih, našli katolik, pravoslavac, ateista i žena-umetnica. Ono sto im je svima zajedničko (osim neumitne činjenice da Voja Stanić, Miloš Milošević i Vladan Lazarević imaju po devedesetdve i više godina), jeste da svi žive u palatama i kućama (Darinka Matić Marović u stanu) prepunim artefakata, oružija, namestaja, skulptura, slika i drugih dragocenosti. Sve je to zajedno najšire materijalno i kulturno nasleđe Boke. Kljajić, s razlogom smatra, da je njihovo "primarno okruženje" obličje "unutrašnje" fotografije, koja, u velikoj meri, odslikava njihov karakter i njihov mentalitet. To, štaviše, dočarava i njihov neponovljivi psihološki portret ali i njihovu tvoračku originalnost i individualnu različitost.

O težini i zahtevnosti ovog Kljajićevog poduhvata govori i činjenica da su žive legende Boke odlučile da autora ovih tekstova puste u svoje domove i da se pred njim razgolite – emotivno i duhovno. Način na koji ih Kljajić potom "oblači" svedoči o autorovom iskustvu i umeću da svoje sagovornike sačuva i od njih samih, da čitaocu nagovesti njihova tugovanja, radosti, porodične nevolje, nesvesne aluzije, ali i da sačini svojevrsan mozaik njihovih biografija u koje su utkani mirisi, zvuci i emocije primorja. Pažljivom oku čitaoca ne može promaći i da je na putu kroz riznice, manastire, crkve i palate Kljajić imao vodiče kakvi se retko mogu sresti. A oni su, baš oni, isključivo ovom autoru pristali da otvore vrata nedovoljno poznate, čudesne i drugačije Boke. Zašto su to učinili? Pa stoga što su stekli potpuno poverenje i u Kljajićeve motive i njegove istraživačke zamisli. Poverovali su mu kao čoveku i kao novinaru – profesionalcu; prepoznali su njegovu iskrenost i njegovu duševnost. Verovali su da će on znati da prepozna ono što je bitno i da će to što je bitno znati da oblikuje uverljivo, pošteno i vrodostojno. Pre njega nijedan novinar - sa fotografom - nije bio primljen kod gospodina Lazarevica, a nikada pre Kljajićevog dolaska novinarima nije bilo dozvoljeno da udju u većinu manstirskih riznica, naročito ne da snimaju svetinje poput Slavne glave ili kivota Sv. Tripuna ili artefakta u manastiru Praskvica. Slično je bilo i sa crkvom Svetog Stefana u Kotoru, gde se Veselin Kjačić, uz pomoć konopa spustio 20 metara ispod poda postojeće crkve da bi video ono što drugi nisu videli. Konačno, kad se vidi sve bez ostatka, tek tada pravi novinar o tome može da piše i svedoči. To se u ovom slučaju i dogodilo.

Kroz sve tekstove ove dragocene knjige provejava prepoznatljiv autorov kreativni rukopis. Kljajić je opservator od nerva i talenta, majstor metodičnosti. Kao savestan hroničar, on ništa važno neće da prečuje niti da previdi. Čitalac će s lakoćom zapaziti da u većini njegovih tekstova postoje

snažni nanosi romantičnih i romanesknih motiva. Ti motivi praćeni su proživljenim i preciznim kazivanjem bez obzira da li je reć o gradovima, manastirskim riznicama, palatama ili ljudima. Suoćen sa krizom ćovećnosti, ima se utisak da je Kljajić razoćaran što je aktuelna Kjerkegorova misao o vremenu bez vrednosti u kome sve postaje uloga i prezentacija. Helderlin je još odrećeniji: "Vidiš zanatlije, ali ne ljude, mislioće, ali ne ljude, sveštenike ali ne ljude". Zbilja, gde je ćovek? A generacije koje pristižu muku muće u dostizanju do svog identiteta jer deluju kao svet bez memorije, bez razaznavanja šta je dobro a šta nije. To Kljajiću kao profesoru univerziteta i kao intelektualcu koji drži do morala teško pada.

A ono što naša javnost ne bi smela da previdi, to je da su ovakve knjige (dokumentarne reportaze i portreti) sve - reće. Bez primesa aktuelne politike, novih geografija, senzacionalnog, skandaloznog, in, bez lićnosti sa estrade, bez PR-a, bez drastićnih simplifikacija, danas se gotovo i ne pišu knjige. Opšte poznata je ćinjenica da se sve se reće i u svetskoj, a naroćito u domaćoj štampi, ali i u knjigama, sreću dokumentarne reportaze koje od autora zahtevaju, pored reporterskog "oka kamere" i talenta, ozbiljan istraživaićki rad, traganje po arhivama, dokumentacijama, "kopanje" po prašnjavim dokumentima i arhivskoj građi, što je sve bilo prisutno u metodologiji nastajanja ove knjige. A kad se uzme u obzir da je većina tekstova, koji su se naišli u ovoj knjizi, saćinjena u vreme pre kompjuterske ere, kada je autor morao da proćita na stotine strana adekvatne građe i dokumenata i da je morao da obavi mnoštvo razgovora da bi napisao bilo koji tekst iz ove knjige, ima razloga da mu se upute iskreni komplimenti, utoliko pre što je moždai i najveća vrednost Kljajićevog poduhvata zapravo dokumentarnost kao forma najprikladnijeg traganja za istinom.

Kljajićeva prića "s dušom" i rafinmanom stiže s onu stranu banalnog postojanja, s onu stranu zla. Autor ne krije da je oćaran Bokom, moždai najviše onom Bokom iz davnina, iz povesnice. Zato mu i ne zameram zbog egzaltacija koje su nastale u jednoj neponovljivoj i iskrenoj percepciji istorije i sudbine ovog mediteranskog ćuda. Ta egzaltacija bila je i opravdana jer je proizvodila zadovoljstvo u pisanju, a sigurno proizvodiće i radosti u ćitanju".